

The article analyzes the following elements of the forensic character of illegal enrichment: the person of the offender, the subject of a direct criminal offense, the method of committing a crime, a trace pattern.

The indicated elements are linked by correlation bonds, which reflect the dynamic, "phase" nature, due to the sequential placement of elements in accordance with the sequence of deployment of criminal activity. Forensic characteristics of illegal enrichment help to distinguish this offense from other official and corruption crimes. Forensic characteristics of illegal enrichment facilitate the determination of a range of circumstances to be proved in a criminal proceeding for crimes of this kind and the planning of their investigation. At the same time, while investigating crimes of this kind, there are a number of problems that require further resolution, and therefore this issue requires a separate scientific study, which will be the subject of further research.

Key words: criminalistics, criminal process, forensic characteristic, illegal enrichment.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.28>

УДК 343.98

С. В. Томин
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент

*Івано-Франківський юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ВИКОРИСТАННЯ ТАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ ДОПИТУ З МЕТОЮ ПРОФІЛАКТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У статті розкриваються основні тактичні прийоми допиту, спрямовані на вирішення завдань з запобігання кримінальних правопорушень. На основі аналізу положень чинного законодавства та наукових праць у галузі кримінального процесу, криміналістики та юридичної психології досліджуються особливості вирішення під час провадження цієї слідчої (розшукової) дії такого завдання, як встановлення обставин, що сприяли вчиненню злочину, а також профілактично-виховному впливу на підозрюваного під час проведення допиту.

Ключові слова: профілактика, допит, тактичні прийоми, причини та умови злочину, профілактично-виховний вплив.

У кримінально-процесуальній науці сформувалась загальноприйнята позиція, відповідно до якої під допитом розуміють слідчу (розшукову) дію, яка направлена на отримання в усній або письмовій формі відомостей про обставини, які мають значення для кримінального провадження [1, с. 229].

Вважаємо, що таке розуміння допиту лише частково відображає сутність та завдання цієї слідчої (розшукової) дії для кримінального судочинства. У літературі неодноразово наголошувалось, що з

психологічної точки зору, допит це прогнозоване й плановане формалізоване спілкування слідчого з допитуваним, під час якого здійснюється вплив на його розумову та волюву сферу [2, с. 64].

Враховуючи зазначене, з'ясувати сутність допиту можна з урахуванням положень не тільки кримінального процесу, а й криміналістики та судової психології. Комплексне їх застосування дозволяє визначити допит як слідчу (розшукову) дію, тактичні прийоми якої дозволяють отримати інформацію, але й запобігти вчиненню кримінальних правопорушень у майбутньому.

Допит, як засіб запобігання кримінальних правопорушень, та окремі його тактичні прийоми були предметом дослідження таких науковців-криміналістів, як С. П. Єфімічев, Т. П. Каратай, С. І. Данілова, Т. В. Авер'янова, Р. С. Белкін, О. Р. Россінська, О. В. Угольніков та ін.

У криміналістичній літературі беззаперечним є значення допиту в встановленні обставин криміногенного характеру. Так С. П. Єфімічев вбачає сутність допиту в отриманні слідчим від допитуваного відомостей про подію злочину, осіб, які його вчинили, характер і розмір шкоди, обставини, які підштовхнули до вчинення злочину, а також сприяли його вчиненню, інші обставини, які мають значення для справи [3, с. 64].

Необхідно погодитись з думкою Р. С. Белкіна про те, що шляхом проведення допиту можливо не тільки виявити обставини, які сприяли вчиненню злочину, але й визначити, якою мірою вони сприяють вчиненню нових злочинів [4, с. 966].

Разом із тим, роль допиту у запобіганні кримінальних правопорушень не обмежується з'ясуванням причин та умов їх вчинення. Актуальним напрямом, який до цього часу залишається недостатньо висвітленим у криміналістичній науці, є використання тактичних прийомів допиту з метою здійснення профілактично-виховного впливу на допитуваного (як правило, підозрюваного).

Враховуючи зазначене, метою статті є дослідження тактичних прийомів допиту з метою профілактики кримінальних правопорушень.

Положення чинного КПК України та матеріали слідчої і судової практики свідчать, що відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, в тому числі його причини та умови, можуть бути встановлені під час допиту свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого та експерта.

Така ж думка переважає і в юридичній літературі [5, с. 5; 6, с. 33].

На можливість використання показань свідків у доказуванні причин злочинності звертали увагу такі процесуалісти та криміналісти, як О. А. Герцензон, Р. С. Белкін, І. М. Лузгін, С. Ф. Борисов. Деякі автори зазначають необхідність детальних та чітких вказівок органам розслідування про обов'язкове включення питань про причини та умови, які сприяють вчиненню злочинів, до переліку обставин, які встановлюються під час допитів свідків [7, с. 24]. На думку Г. Ф. Горського, це питання необхідно вирішити на законодавчому рівні [8, с. 84].

Така ж позиція закріплена і у постанові Пленуму ВСУ № 5 від 16.04.2004 року «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх», у якій зазначено, для з'ясування обставин, які

вплинули на вчинення неповнолітнім злочину, судам належить використовувати положення КПК України про допит свідків [9].

Коло свідків, які можуть повідомити про обставини, що сприяли вчиненню злочину, залежить значною мірою від уміння слідчого орієнтуватися в обстановці та знайти таких свідків. Свої пропозиції з цього питання може внести прокурор, який здійснює процесуальне керівництво розслідуванням, а також сторона захисту, однак кінцеве рішення про доцільність виклику тієї чи іншої особи як свідка для дачі показань про причини та умови вчинення злочину визначає сам слідчий.

В юридичній літературі пропонуються загальні рекомендації щодо типового переліку запитань, які дозволять встановити причини та умови вчинення злочину, незалежно від його різновиду та процесуального статусу учасника. До таких запитань відносять наступні:

- що спонукало особу до вчинення злочину, чи вчиняла вона раніше аналогічний злочин з тих же причин;

- яким способом було вчинено злочин, звідки підозрюваному стало відомо про цей спосіб, чи вчиняв він інші злочини цим самим способом;

- що дозволило вчинити злочин цим способом, які умови полегшили його вчинення, чи використовувались ці умови іншими особами для вчинення злочинів, чи були ці умови спеціально створені для вчинення злочинів чи використовувались тільки підозрюваним;

- спосіб приховання злочину та обставини, які цьому сприяли;

- як були придбані чи виготовлені знаряддя вчинення злочину, що сприяло їх придбанню чи виготовленню, що відомо допитуваному про інші засоби, які використовувались співучасниками;

- як та через кого були реалізовані майно та інші цінності, отримані злочинним шляхом, що сприяло їх реалізації;

- які інші злочини задумувались чи готувались підозрюваним або відомими допитуваному особами, що є предметом цих злочинних посягань, коли і де передбачалось вчинення цих злочинів, з використанням яких обставин та яким способом;

- які обставини, на думку допитуваного, дозволяють або полегшують вчинення чи приховання аналогічних злочинів чи інших злочинів на конкретному об'єкті (території);

- які заходи, на думку допитуваного, необхідно вжити для запобігання аналогічних розслідуваному злочину;

- хто з морально нестійких осіб, членів організованих злочинних груп відомий допитуваному, вчинення яких злочинів можна очікувати від цих осіб та з яких причин [10, с. 269–270].

Конкретний перелік свідків та обставин, які вони можуть повідомити, залежить також від категорії кримінального провадження. Так, під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності з метою встановлення обставин, які сприяли їх вчиненню, можуть бути допитані співробітники установи, де вчинено злочин, керівник органу влади, де вчинено злочин, або, якщо він сам визнаний винним, а також допит вищестоящего керівника.

Важливим фактором, який необхідно враховувати при визначенні кола свідків, є встановлення їх здатності аналізувати факти та обставини,

які, на їх думку, сприяли вчиненню злочину. Враховуючи зазначене, у процесі з'ясування таких обставин за допомогою показань свідків доцільно орієнтуватися головним чином на осіб, старших 18 років. Такі показання пов'язані з оцінкою фактів життєвої ситуації, обстановки. Зробити це та прослідкувати взаємозв'язок цієї ситуації з подією злочину можуть лише особи, які мають життєвий досвід. Це не означає повної відмови від використання показань неповнолітніх осіб. В окремих випадках вони можуть повідомити досить цінні факти, які вказують на причини та умови вчинення злочину, особливо у кримінальних провадженнях про злочини неповнолітніх [8, с. 84].

Судження свідка про причини та умови вчинення злочину доцільно фіксувати у протоколі його допиту, оскільки у кінцевому підсумку вони ґрунтуються на фактах, особисто сприйнятих свідком або відомих йому з інших джерел, фактах аналогічної ситуації, що спричинила вчинення злочинів іншими особами. У зв'язку з цим заслуговує на увагу позиція Р. Д. Рахунова про те, що у практиці можливі випадки, коли показання свідка, які мають характер судження, не усуваються, а, навпаки, є цінними для слідства. До них автор відносить, наприклад, показання бухгалтера про стан ведення обліку [6, с. 13].

Достатньо різноманітною за своїм характером є інформація про причини та умови вчинення злочину, яка може бути отримана під час допиту потерпілого.

Під час допиту неповнолітнього потерпілого у кримінальних провадженнях про втягнення його у злочинну діяльність до таких обставин, зокрема, відносяться: авторитет дорослого, який втягнув неповнолітнього у злочинну діяльність, проживання неповнолітнього окремо від батьків, матеріальні проблеми, несприятлива обстановка у сім'ї, відсутність друзів, безвідповідальне, несерйозне ставлення до покладених на неповнолітніх обов'язків, дурість, слабка сила волі, невірноваженість характеру, імпульсивність, безконтрольність, страх, потяг до таємничого, хвальковитість, заздрість, жадібність, замкнутість, довірливість, нестійкість поглядів, пошук легких шляхів у житті, втрата сенсу життя, вразливість, допитливість, бажання привернути до себе увагу. Крім того, під час допиту неповнолітнього необхідно встановити також конкретну життєву ситуацію, яка склалась для неповнолітнього та могла вплинути на вчинення ним злочину: невпевненість у завтрашньому дні, відсутність взаєморозуміння у сім'ї, відсутність позитивного авторитету серед товаришів.

Джерелом найбільш повної інформації про обставини криміногенного характеру є підозрюваний. Під час його допиту крім суспільно-політичної та кримінологічної характеристики можна встановити: сукупність причин та умов, які зумовили вчинення ним злочину; використання наявних сприятливих умов або умисного їх створення, особливо у провадженнях про розкрадання; обставини, які сприяли придбанню і використанню засобів підготовки, вчинення та приховання злочинів; коли, за яких обставин та кому саме стало відомо про злочин, який готується, а також про вчинення його підозрюваним; яка роль потерплого у виникненні та розвитку криміногенної ситуації; вину допитуваного чи інших конкретних осіб у штучному створенні умов, які полегшують вчинення злочину;

Розділ 2. Питання слідчої тактики та методики розслідування злочинів

способи і засоби вчинення злочину, його маскування, особливо якщо злочин тривалий, канали і методи збуту викраденого; склад і характер злочинної групи в цілому, окремих співучасників; злочини, які готуються та осіб, які намагаються їх вчинити; криміногенні обставини, які можуть сприяти вчиненню іншого злочину.

Важливе профілактичне значення має допит підозрюваного, який визнає свою вину та розкається у вчиненому. Він буде сприяти встановленню змісту умислу, мотивів та мети злочину, з'ясуванню умов формування у нього антисуспільної установки та умов, які сприяли йому під час вчинення злочинів.

Якщо у кримінальному провадженні повідомлено про підозру кільком особам, кожна з них допитують про обставини, які стосуються не тільки її власних дій, а й інших підозрюваних.

Звичайно, не завжди підозрюваний (обвинувачений) у зв'язку з відсутністю у нього достатнього рівня знань може критично аналізувати свої злочинні дії, однак, практика проведення допитів осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів свідчить, що вони, як правило, усвідомлюють сукупність причин і умов життєвої ситуації, які сприяли вчиненню ними злочину, правильно оцінюють їх у процесі дачі показань. У 50 % випадків проведеного нами вивчення протоколів допитів підозрювані давали показання про причини і умови злочину, причому в 4/5 загальної кількості випадків їх показання відповідали дійсності. У зв'язку з цим необхідно погодитись із позицією П. Ф. Пашкевича про те, що якщо показання обвинуваченого правильно відображають явища досліджуваної у справі ситуації (об'єктивної дійсності), то вони об'єктивні за своїм змістом і в силу цього мають доказове значення [11, с. 85].

Підозрюваний може дати показання про причини і умови, які сприяли вчиненню ним злочину, виходячи із суб'єктивної їх оцінки, а також відповідно до наявних у кримінальному провадженні доказів про причини та умови злочину (матеріалів експертиз, показань свідків, тощо). І одна й інша частина його показань мають значення для об'єктивного встановлення причин злочину.

Обставини криміногенного характеру можуть бути встановлені на різних етапах допиту.

На стадії підготовки слідчий вчиняє дії, спрямовані на забезпечення ефективності та результативності допиту, отримання від допитуваного максимально повної та достовірної інформації про причини та умови, які сприяли злочину.

Крім того, вже під час таких підготовчих дій як вивчення матеріалів кримінального провадження та особи допитуваного слідчий може встановити або як мінімум висунути припущення про обставини, які сприяли вчиненню злочину.

Саме під час ознайомлення з матеріалами кримінального провадження слідчий може виявити обставини криміногенного характеру, які вже попередньо зафіксовані у документах (актах ревізій, висновках експертів, довідках, поясненнях та показаннях інших осіб, тощо).

Повне та всебічне встановлення обставин, які сприяли вчиненню злочину, можливе лише за умови застосування під час підготовки до

допиту положень з наукової організації праці. У контексті проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії це означає: постановку мети допиту, визначення його окремих завдань, врахування наявної у слідчого інформації про обставини, які сприяли злочину, визначення необхідності у додаткових засобах отримання доказів про ці обставини, створення умов для проведення цієї слідчої (розшукової) дії, вирішення питання про час та місце її проведення, обрання методів її виконання, з'ясування порядку фіксації результатів.

Специфіка підготовки до допиту певною мірою залежить від процесуального статусу допитуваного. Готуючись до допиту потерпілих для встановлення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину, важливе значення має визначення ступеня віктимності особи допитуваного.

Наступним елементом підготовки до допиту є вивчення спеціальних питань. У першу чергу це стосується таких злочинів, як порушення правил техніки безпеки, порушення правил пожежної безпеки, безпеки руху на автомобільному, повітряному, залізничному, водному транспорті, розкрадання майна на підприємствах, установах, організаціях, службові злочини, тощо.

Для з'ясування під час допиту обставин, які сприяли вчиненню таких злочинів, слідчий повинен володіти мінімальним обсягом спеціальних знань у відповідній сфері. В іншому випадку він повинен попередньо проконсультуватись із спеціалістом.

Під час підготовки до допиту з метою дослідження спеціальних питань слідчому доцільно вивчити: первинні матеріали спеціального характеру, інструкції, пам'ятки, довідники, договори, стандарти та інші документи, які дозволять встановити обставини, що сприяли вчиненню злочину.

Обрати оптимальну тактику допиту та правильно оцінити показання допитуваного слідчому допомагає також вивчення його особи.

Особи, які допитуються про обставини криміногенного характеру, не завжди зацікавлені у правильному їх встановленні. Причини та умови вчинення злочину часто пов'язані з недоліками у службовій діяльності певних осіб, з ганебними обставинами поведінки, способом життя допитуваних осіб. Можливі також випадки навмисного приховування підозрюваним чи іншими особами обставин, які сприяли злочину, з метою збереження їх для вчинення наступного злочину.

Враховуючи зазначене, допитуючи свідка чи підозрюваного про обставини, які сприяли вчиненню злочину, слідчому необхідно вивчити допитуваного, з'ясувати, у яких стосунках вони перебувають між собою, а також з іншими учасниками кримінального провадження.

Обсяг характеризуючих допитуваного даних визначається матеріалами конкретного кримінального провадження. З'ясувати наперед, вивчення якої сфери життєдіяльності особи дозволить слідчому встановити обставини, які сприяли вчиненню злочину, неможливо. Для одних злочинів це можуть бути професійні якості особи, для інших – психічні та психологічні. Враховуючи зазначене, вважаємо, що з метою встановлення обставин, які сприяли вчиненню злочину, слідчий повинен з'ясувати як соціально-демографічні так і персонографічні, професійні,

морально-побутові, психологічні та інші дані допитуваного. Однак, це не означає, що усі вони повинні вивчатись однаково ретельно та глибоко. Так, встановивши під час розслідування злочину у сфері сучасних інформаційних технологій, що її свідком є лікар, детальне дослідження його професійних навиків для встановлення причин цього злочину не матиме значення. І навпаки, сприйняття обстановки вчинення такого кримінального правопорушення фахівцем у цій сфері вимагає ґрунтовного дослідження питання про рівень його знань для встановлення причин та умов події злочину.

Таким чином, лише після повного вивчення особи допитуваного слідчий матиме можливість зробити висновок, які з встановлених ним якостей особи дозволять отримати під час її допиту інформацію про обставини, які сприяли вчиненню злочину, а тому вимагають детального вивчення та аналізу.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство не визначає переліку дій, за допомогою яких можливе вивчення особи допитуваного, тому вирішення цього питання можна віднести до завдань тактичного характеру. Відомості про особливості допитуваного можуть бути отримані як шляхом проведення процесуальних (допитів, обшуків), так і непроцесуальних (оперативно-розшукових) дій, і, як правило, крім пам'яті слідчого, не фіксуються у будь-якій іншій формі.

Оскільки допит є слідчою (розшуковою) дією, проведення якої вимагає застосування складних психологічних прийомів, наступним важливим етапом його провадження є встановлення психологічного контакту. У криміналістичній науці останній розглядається як своєрідний тактичний прийом, необхідний для отримання правдивих показань [12, с. 76].

В. Л. Васильєв характеризує психологічний контакт як стадію, на якій визначаються такі загальні параметри спілкування, як його темп, ритм, рівень напруги, основні стани співрозмовників та основні аргументи, якими вони будуть переконувати один одного [13, с. 357].

Психологічний контакт – це спосіб встановлення комунікативних зв'язків, емоційної довіри до слідчого [14, с. 42].

Лише за умови встановленого між слідчим та підозрюваним психологічного контакту можливий не тільки повноцінний обмін інформацією (в тому числі про обставини криміногенного характеру), а й профілактичний вплив, який передбачає використання слідчим методів виховання.

Під методами виховання необхідно розуміти сукупність специфічних способів, прийомів виховної діяльності, які прямо або опосередковано використовуються у процесі формування особистісних якостей для розвитку мотиваційної сфери, вироблення відповідних навиків та звичок поведінки, а також для її ефективного коригування та удосконалення [15, с. 155–156].

Під час допиту застосовуються в основному такі методи виховного впливу на підозрюваного, як переконання, роз'яснення, приклад, заохочення.

Метод переконання – це такий вплив однієї людини на іншу (інших), який торкається раціонального та емоційного начал у їх єдності та формує нові погляди, які відповідають вимогам суспільства [16, с. 296].

Як зазначає А. І. Долгова, метод переконання – це комплекс виховних, роз'яснювальних заходів, які здійснюються з метою зміни антисуспільної спрямованості особистості та закріплення її позитивної соціальної орієнтації. Переконання застосовується для подолання або нейтралізації основних антисуспільних орієнтацій, які можуть призвести до вчинення злочинів [17, с. 391]. Його застосування передбачає певний рівень свідомості виховуваних. На його основі виробляється ідейна переконаність, політична зрілість, найважливіші моральні начала особистості [18, с. 174].

З точки зору криміналістичної профілактики застосування методу переконання передбачає появу у підозрюваного впевненості у недоцільності, неможливості вчинення злочину як засобу досягнення у майбутньому його життєвої мети, отримання необхідних благ, тощо.

Переконання застосовується для виховання в особи потреби у правомірній поведінці. Цей метод використовується протягом усієї індивідуальної профілактики, утворюючи основу, на якій ґрунтується уся виховна робота та застосовуються інші методи впливу [19, с. 113].

Метод переконання реалізується за допомогою різних прийомів та методів виховного впливу, використання яких дозволяє диференціювати підхід до об'єктів профілактики, адекватно реагувати на ситуації, які складаються, і на цій основі вибирати оптимальні шляхи дії. Одним із таких прийомів є роз'яснення. Це прийом емоційно-словесного впливу на виховуваних. Роз'яснення застосовується тільки там і тоді, коли виховуваному необхідно щось пояснити, повідомити про моральні норми, так чи інакше вплинути на його свідомість та почуття. Роз'яснення застосовується: а) щоб сформулювати та закріпити нову моральну якість чи форму поведінки; б) для вироблення правильного ставлення виховуваного до певного вчинку, який вже вчинений [20, с. 68].

Роз'яснення може стосуватись різних сторін соціального життя, соціальних цінностей та принципів поведінки у суспільстві. У зв'язку з цим має значення роз'яснення слідчим підозрюваному змісту та суті правових та моральних норм, поєднання прав та обов'язків особи, правомірних способів задоволення потреб та інтересів, вирішення життєвих проблем.

Слідчий поступово підводить підозрюваного до правильної оцінки власної антисуспільної поведінки та усвідомленню необхідності змінити її у кращу сторону. При цьому, як зазначає А. І. Алексєєв, у роз'яснювальній роботі можуть бути використані наступні прийоми:

- протиставлення конкретного антисуспільного вчинку (поведінки) правопорушника моральним принципам суспільства, які визнаються самим правопорушником;
- протиставлення такого вчинку (поведінки) діям, способу життя людей, авторитетних для правопорушника;
- співставлення антисуспільного вчинку (поведінки) порушника з безумовно протиправними діями інших осіб [21, с. 292].

Важливе значення у процесі профілактично-виховного впливу на підозрюваного має приклад. Його дія ґрунтується на відомій закономірності: явища, які сприймаються зором, швидко та без особливих зусиль закарбовуються у свідомості, тому що не вимагають ні розкодування, ні перекодування, якого вимагає будь-який мовний вплив. Приклад діє на рівні першої сигнальної системи, а слово – другої. Приклад дає активні зразки для наслідування і тим самим активно формує свідомість, почуття, переконання, активізує діяльність [20, с. 70-71].

Для реалізації цього методу слідчому важливо запропонувати підозрюваному як приклад відомих йому людей, які можуть справити на нього позитивне враження та вплив.

Для стимулювання суспільно корисної поведінки підозрюваного слідчим може застосовуватись метод заохочення. Його суть полягає у позитивній оцінці дій виховуваного. Заохочення закріплює позитивні навички та звички. Воно вселяє упевненість, створює приємний настрій, підвищує відповідальність [22, с. 158].

Застосування методу заохочення слідчим під час допиту полягає у схваленні тих чи інших вчинків підозрюваного, позитивної зміни його поведінки, суспільно корисних прагнень, починань та дій.

Таким чином, комплексний підхід до розуміння допиту з позицій кримінального процесу, криміналістики та юридичної психології свідчить про те, що тактичні прийоми його проведення серед інших дозволяють вирішувати наступні завдання: виявляти обставини, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення; здійснювати індивідуально-профілактичний вплив на допитуваного з метою запобігання вчинення ним злочинів у майбутньому.

На сучасному етапі розвитку кримінального процесу як перелічені вище, так і інші напрями профілактики кримінальних правопорушень не знаходять належної реалізації у практичній діяльності органів досудового розслідування, а також належного наукового дослідження. Основна причина цьому вбачається у відсутності у Кримінальному процесуальному кодексі України вказівки на запобігання злочинів як завдання кримінального судочинства загалом та органів, які здійснюють кримінальне провадження, зокрема.

Враховуючи зазначене, вважаємо необхідним відновлення у нормах кримінального процесуального законодавства України положень, які б регулювали обов'язки правоохоронних органів вирішувати під час розслідування та судового розгляду кримінального провадження завдання з профілактики кримінальних правопорушень.

Перелік посилань

1. *Кримінальний процес*: підруч. Київ, 2013. 544 с
2. Дулов А. В. Судебная психология: учеб. пособ. для студ. юрид. ин-тов и фак. Минск, 1975. 464 с.

References

1. *Kryminalnyi protses* (2013). [*Criminal process*]: pidruch. Kyiv, 544 p. [in Ukrainian].
2. *Dulov, A. V.* (1975). *Sudebnaia psikhologiya* [Forensic psychology]: ucheb. posob. dlia stud. iurid. in-tov i fak. Minsk, 464 p. [in Russian].

3. Ефимичев П. С., Ефимичев С. П. Расследование преступлений: теория, практика, обеспечение прав личности: моногр. Москва, 2009. 504 с.
4. Аверьянова Т. В. Криминалистика: учеб. для вузов. Москва, 2003. 992 с.
5. Лаговьер Н. Свидетель в нашем уголовном процессе: права, обязанности и значение. Москва, 1990. 317 с.
6. Рахунов Р. Д. Свидетельские показания в советском уголовном процессе. Москва, 1955. 164 с.
7. Герцензон А. А. Теоретические предпосылки изучения преступности. Вопросы методики изучения и предупреждения преступлений. Москва, 1962. С. 21–28.
8. Горский Г. Ф. Выявление и изучение причин преступности в стадии предварительного расследования. Проблемы предупреждения и расследования преступлений: прошлое и настоящее. Воронеж, 2014. 700 с.
9. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх: постанова Пленуму ВСУ № 5 від 16.04.2004. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04>.
10. Махтаев М. Ш. Проблемы криминалистического обеспечения предупреждения преступлений: дисс... д-ра юрид. наук. Москва, 2001. 472 с.
11. Пашкевич П. Ф. Объективная истина в уголовном судопроизводстве. Москва, 1961. 172 с.
3. Efimichev, P. S., Efimichev, S. P. (2009). Rassledovanie prestuplenii: teoriia, praktika, obespechenie prav lichnosyi [Crime Investigation: Theory, Practice, Ensuring Personal Rights]: monogr. Moskva, 504 p. [in Russian].
4. Averianova, T. V. (2003). Kriminalistika [Criminalistics]: ucheb. dlia vuzov. Moskva, 992 p. [in Russian].
5. Lagovier, N. (1990). Svidetel v nashem ugovolnom protsesse: prava, obiazannosti i znachenie [Witness in our criminal process: rights, obligations and meaning]. Moskva, 317 p. [in Russian].
6. Rakhunov, R. D. (1955). Svidetelskie pokazaniia v sovetskom ugovolnom protsesse. [Witness testimony in the Soviet criminal process]. Moskva, 164 p. [in Russian].
7. Gertsenzon, A. A. (1962). Teoreticheskie predposylki izuchenii prestupnosti [Theoretical background of the study of crime]. Voprosy metodiki izuchenii i preduprezhdenii prestuplenii. Moskva, pp. 21–28. [in Russian].
8. Giorskii, G. F. (2014). Vyavlenie i izuchenie prichin prestupnosti v stadii predvaritel'nogo rassledovaniia. [Identification and study of the causes of crime in the preliminary investigation stage] Problemy preduprezhdenii i rassledovaniia prestuplenii: proshloe i nastoiashchee. Voronezh, 700 p. [in Russian].
9. Pro praktyku zastosuvannia sudamy Ukrainy zakonodavstva u spravakh pro zlochyyny nepovnolitnikh (2004). [On the practice of applying the laws of Ukraine on juvenile delinquency by the courts of Ukraine]: postanova Plenumu VSU No 5 vid 16.04.2004. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04>. [in Ukrainian]
10. Makhtaev, M. Sh. (2001). Problemy kriminalisticheskogo obespecheniia preduprezhdenii prestuplenii: diss. ... d-ra iurid. nauk. [Forensic problems of crime prevention]. Moskva, 472 p. [in Russian].
11. Pashkevich, P. F. (1961). Obiektivnaia istina v ugovolnom sudoproizvodstve. [Objective truth in criminal proceedings]. Moskva, 172 p. [in Russian].

Розділ 2. Питання слідчої тактики та методики розслідування злочинів

12. Васильев А. Н., Карнеева Л. М. Тактика допроса при расследовании преступлений. Москва, 1970. 208 с.
12. Vasilev, A. N., Karneeva, L. M. (1970). Taktika doprosa pri rassledovanii prestuplenii [Interrogation tactics in investigating crimes]. Moskva, 208 p. [in Russian].
13. Васильев В. Л. Юридическая психология: учеб. Москва, 1991. 164 с.
13. Vasilev, V. L. (1991). Iuridicheskaiia psikhologiiia [Legal psychology]: ucheb. Moskva, 164 p. [in Russian].
14. Соловьев А. Б. Допрос свидетеля, потерпевшего: метод. пособ. Москва, 1974. 128 с.
14. Solovev, A. B. (1974). Dopros svidetelia, poterpevshego [Interrogation of the witness, the victim]: metod. posob. Moskva, 128 p. [in Russian].
15. Психология и педагогика: учеб. пособ. для вузов. Москва, 2002. 176 с.
15. Psikhologiiia i pedagogika (2002). [Psychology and pedagogy]: ucheb. posob. dlia vuzov. Moskva, 176 p. [in Russian]
16. Ковалев А. Г. Психология личности: учеб. пособ. Москва, 1970. 390 с.
16. Kovalov, A. G. (1970). Psikhologiiia lichnosti [Psychology of Personality]: ucheb. posob. Moskva, 390 p. [in Russian].
17. Криминология: учебник для вузов. Москва, 2000. 432 с.
17. Kriminologiiia (2000). [Criminology]: uchebnik dlia vuzov. Moskva,. 432 p. [in Russian].
18. Сундуров Ф. Р. Лишение свободы и социально-психологические предпосылки его эффективности. Казань, 1980. 216 с.
18. Sundurov, F. R. (1980). Lishenie svobody i sotsialno-psikhologicheskie predposylki ego effektivnosti [Imprisonment and socio-psychological preconditions of its effectiveness]. Kazan,. 216 p. [in Russian].
19. Филимонов О. В. Индивидуальная профилактика преступлений: (правовые проблемы): моногр. Томск, 1985. 119 с.
19. Filimonov, O. V. (1985). Individualnaia profilaktika prestuplenii: (pravovye problemy). [Individual crime prevention: (legal problems)]: monogr. Tomsk,. 119 p. [in Russian]
20. Подласый И. П. Курс лекций по коррекционной педагогике: учеб. пособ. для студ. сред. спец. учеб. заведений. Москва, 2002. 350 с.
20. Podlasyi, I. P. (2002). Kurs lektsii po korrektsionnoi pedagogike [A course of lectures on correctional pedagogy]: ucheb. posob. dlia stud. sred. spets. ucheb. zavedenii. Moskva, 350 p. [in Russian].
21. Криминология и профилактика преступления: учеб. Москва, 1989. 430 с.
21. Kriminologiiia i profilaktika prestupleniia (1989). [Criminology and crime prevention]: ucheb. Moskva, 430 p. [in Russian].
22. Психология и педагогика: учеб. пособ. для вузов. Москва, 2002. 176 с.
22. Psikhologiiia i pedagogika (2002). [Psychology and pedagogy]: ucheb. posob. dlia vuzov. Moskva, 176 p. [in Russian].

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТАКТИЧЕСКИХ ПРИЕМОВ ДОПРОСА С ЦЕЛЬЮ ПРОФИЛАКТИКИ УГОЛОВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ

С. В. Томин

В статье раскрываются основные тактические приемы допроса, направленные на решение задач по предупреждению уголовных правонарушений. На основе анализа норм действующего законодательства и научных трудов исследуются особенности решения при производстве этого следственного (розыскного) действия такой задачи, как установление обстоятельств, способствовавших совершению преступления.

Решение профилактических задач осуществляется на разных этапах допроса.

На стадии подготовки, следователь совершает действия, направленные на обеспечение эффективности и результативности допроса. Получение от допрашиваемого максимально полной и достоверной информации о причинах и условиях, способствовавших преступлению.

Поскольку допрос является следственным (розыскным) действием, проведение которого требует применения сложных психологических приемов, следующим важным этапом его производства является установление психологического контакта, которое является необходимым условием для осуществления воспитательно-профилактического воздействия на допрашиваемого.

По результатам исследования автор делает выводы о необходимости комплексного подхода к пониманию допроса с позиций уголовного процесса, криминалистики и юридической психологии. Такой подход способствует решению, с помощью тактических приемов допроса, следующих задач: выявлять обстоятельства, способствовавшие совершению уголовного правонарушения; осуществлять индивидуально-профилактическое воздействие на допрашиваемого с целью предотвращения совершения им преступлений в будущем.

На современном этапе развития уголовного процесса как перечисленные выше, так и другие направления профилактики уголовных преступлений не находят должной реализации в практической деятельности органов предварительного расследования, а также надлежащего научного исследования. Основная причина этому видится в отсутствии в Уголовном процессуальном кодексе Украины указания на предупреждение преступлений как задачи уголовного судопроизводства в целом и органов, осуществляющих уголовное производство, в частности.

Учитывая изложенное, обосновывается необходимость восстановления в нормах уголовного процессуального законодательства Украины положений, регулирующих обязанности правоохранительных органов решать в ходе расследования и судебного рассмотрения уголовного производства задач по профилактике преступлений.

Ключевые слова: профилактика, допрос, тактические приемы, причины и условия преступления, профилактически-воспитательное влияние.

USING THE TACTICAL METHODS OF INQUEST FOR THE CRIME PREVENTION

S. Tomin

The article elucidates the basic tactical methods of inquest, aimed at solving problems of the crime prevention. On the base of evaluation the norms of the current legislation and scientific works in the area of criminal process, criminalistics and juridic psychology, the features of the solution are investigated in the production of this investigative action such task as establishing the circumstances that facilitated the crime.

The author draws conclusions about the need for an integrated approach to understanding interrogation from the standpoint of the criminal process, criminalistics and legal psychology. This approach is about solving with the help of tactical methods of inquest the following tasks: to identify the circumstances that contributed to the commission of a criminal offense; to carry out individual preventive effects on the interrogated person in order to prevent him from committing crimes in the future.

At the present stage of development of the criminal process, both the above and other areas of crime prevention are not properly implemented in the practice of the preliminary investigation bodies, as well as the proper scientific research. The main reason for this is seen in the absence in the Criminal Procedure Code of Ukraine of an indication of crime prevention as the task of criminal proceedings in general and the bodies conducting criminal proceedings, in particular.

Considering the above, the necessity of restoring the provisions regulating the duties of law enforcement agencies in solving the task of crime prevention in the process of investigation and judicial review of a criminal case is substantiated in the norms of the criminal procedure legislation of Ukraine.

Key words: prevention, interrogation, tactical receptions, causes and conditions of a crime, preventive and educational influence.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.29>
УДК 343.98:006.1

А. О. Полтавський
помічник директора

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ДО ПИТАННЯ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЇ ОГЛЯДУ (ДОСЛІДЖЕННЯ) МІСЦЯ ПОДІЇ

Стаття присвячена технології огляду (дослідження) місця події (ОМП) з визначенням його (ОМП) основних етапів. Проаналізовано поняття технології в криміналістиці та судовій експертології. Показано окремі недоліки ОМП, у т. ч. на рівні нормативних документів. Висвітлено історію міжнародної стандартизації діяльності установ, що забезпечують із